

УДК 373.3/.5.043.2-056.263:[796.012:316.614
DOI <https://doi.org/10.32782/2221-1217-2025-2-21>

РУХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Марія ТРОЯНОВСЬКА¹,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання,
<https://orcid.org/0009-0009-6804-2665>,
masha.troyanovskaya@gmail.com

¹Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Анотація. У статті досліджено рухову діяльність як один з ключових чинників соціалізації учнів з порушенням слуху в інклюзивному освітньому середовищі. Розкрито значення рухової активності як чинника соціалізації учнів з порушенням слуху. Проаналізовано особливості соціального розвитку учнів з порушенням слуху, охарактеризовано бар'єри, які перешкоджають їх інтеграції в учнівський колектив. Особлива увага приділена ролі фізичної культури як ефективного засобу комунікації, розвитку соціальних навичок та міжособистісної взаємодії. Окреслено педагогічні умови, принципи та стратегії адаптації рухових занять задля підвищення рівня соціалізації учнів з порушенням слуху. Обґрунтовано, що систематична фізична активність сприяє формуванню соціальних навичок, позитивного емоційного клімату й інтеграції у шкільний колектив. Актуальність теми обумовлена необхідністю забезпечення рівного доступу до освітніх, фізичних та соціокультурних ресурсів для всіх учасників освітнього процесу, зокрема дітей з особливими освітніми потребами. Аналіз сучасної наукової літератури підтверджує, що участь у руховій діяльності сприяє зниженню рівня соціальної ізоляції, підвищенню самооцінки, розвитку соціального статусу дитини в колективі, а також формуванню мотивації до співпраці. У роботі подано теоретичне обґрунтування феномена соціалізації в контексті сенсорних порушень та визначено чинники, що посилюють або гальмують інтеграцію глухих та слабобачущих учнів у загальноосвітнє середовище. Значна увага приділена аналізу результатів наукових досліджень, проведених в Україні, Польщі, США, Ізраїлі та Японії, що доводять позитивний вплив адаптивної фізичної активності на психосоціальне функціонування учнів з порушенням слуху.

Ключові слова: рухова діяльність, соціалізація, порушення слуху, інклюзивна освіта, адаптивна фізична культура.

MOTOR ACTIVITY AS A FACTOR OF SOCIALIZATION OF STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENT IN INCLUSIVE EDUCATION

Mariia TROIANOVSKA¹,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pedagogy,
Psychology and Methods of Physical Education,
<https://orcid.org/0009-0009-6804-2665>,
masha.troyanovskaya@gmail.com

¹T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"

Abstract. The article investigates motor activity as one of the key factors of socialization of students with hearing impairment in an inclusive educational environment. The importance of motor activity as a factor in the socialization of students with hearing impairment is revealed. The peculiarities of social development of students with hearing impairment are analyzed, the barriers that hinder their integration into the student

body are characterized. Particular attention is paid to the role of physical culture as an effective means of communication, development of social skills and interpersonal interaction. The pedagogical conditions, principles and strategies for adapting physical education to improve the level of socialization of students with hearing impairment are outlined. It is substantiated that systematic physical activity contributes to the formation of social skills, a positive emotional climate and integration into the school community. The relevance of the topic is due to the need to ensure equal access to educational, physical and socio-cultural resources for all participants in the educational process, including children with special educational needs. An analysis of the current scientific literature confirms that participation in physical activity helps to reduce social isolation, increase self-esteem, develop the child's social status in the team, and form motivation to cooperate. The paper provides a theoretical justification of the phenomenon of socialization in the context of sensory impairments and identifies factors that enhance or inhibit the integration of deaf and hard of hearing students into the general education environment. Considerable attention is paid to the analysis of the results of scientific research conducted in Ukraine, Poland, the USA, Israel and Japan, which prove the positive impact of adaptive physical activity on the psychosocial functioning of students with hearing impairment.

Key words: motor activity, socialization, hearing impairment, inclusive education, adaptive physical education.

Постановка проблеми. Інклюзивна освіта в Україні передбачає залучення учнів з особливими освітніми потребами (ООП) до навчання в загальноосвітніх закладах. Серед них особливу групу становлять учні з порушенням слуху. Соціалізація таких дітей відбувається в складніших умовах через обмеженість вербального спілкування, знижену доступність до інформації та труднощі у встановленні міжособистісних контактів. Саме тому виникає потреба в пошуку ефективних педагогічних засобів, здатних сприяти формуванню соціальних зв'язків. Одним з таких засобів є рухова активність, яка забезпечує природні умови для емоційної, мотиваційної й соціальної взаємодії [1; 3].

Рухова діяльність є універсальним засобом розвитку особистості та соціальної інтеграції. Завдяки своїй природі (ігровий формат, командна взаємодія, невербальна комунікація) вона створює безпечний простір для поступового залучення дитини з порушенням слуху до спільної діяльності, формування навичок спілкування та співпраці, а також розвитку позитивної Я-концепції [2; 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як відомо, рухова діяльність має тісний зв'язок з трьома ключовими сферами здоров'я, а саме руховою, психічною та соціальною, і відіграє важливу роль на різних етапах життя людини. В дитячому віці, зокрема, вона визначає правильний зріст і формування організму, сприяє якомого повнішій реалізації генетичного потенціалу та підвищує захист від захворюваності. У дорослому віці рухова діяльність протягом усього життя підтримує нормальний функціональний стан і працездатність організму. Варто відзначити, що для

кожної особистості існує генетично зумовлений діапазон цього рівня, необхідний для збереження здоров'я та нормального функціонування [1].

Отже, фахівці [1; 5; 9; 10] визначають мінімальний, максимальний та оптимальний обсяги рухової активності. Мінімальний рівень забезпечує підтримання нормального функціонування організму; за оптимального досягається найвищий рівень функціональних можливостей та життєдіяльності організму; максимальні межі окреслюють надмірні навантаження, які супроводжуються перевтомою, перетренованістю та суттєвим зменшенням працездатності. Недостатність регулярних занять руховими вправами асоціюється з негативними змінами в роботі головного мозку, що зумовлює зниження загальних захисних сил організму, виникнення підвищеної стомлюваності, порушення сну, а також погіршення здатності підтримувати високий рівень розумової та рухової працездатності.

Сучасні дослідження у сфері інклюзивної фізичної культури одноставно підтверджують, що рухова діяльність є одним з найбільш дієвих інструментів соціалізації учнів з порушенням слуху. Наприклад, за даними досліджень Тарасової, Блакитної та Мацюти (2025), участь у командних іграх і танцювальних вправах підвищує рівень комунікативної активності на 31,8 %. Польські автори (Nowak, 2024) зазначають, що адаптивна фізична активність є найважливішим простором міжособистісної взаємодії в умовах мовної бар'єрності. У США (Miller & Sanders, 2023) підтверджено, що танцювальна терапія та плавання є потужними методами розвитку емоційної виразності та зниження тривожності серед глухих підлітків. В Ізраїлі (Levanon, 2024)

впроваджено практику "peer sport tutoring", коли чуучі діти виступають як спорт-наставники для глухих однокласників, що значно покращує соціальні зв'язки. В Україні [6; 7; 8] практичний досвід інклюзивних шкіл доводить, що за умов адаптації фізичного навантаження та застосування візуальної підтримки рівень включеності дітей з порушенням слуху до шкільного життя суттєво зростає.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування рухової діяльності як ефективного чинника соціалізації учнів з порушенням слуху та визначення педагогічних умов її реалізації в інклюзивному освітньому середовищі.

Методи дослідження. Для реалізації основних завдань дослідження використано такі теоретичні методи: аналіз спостережень та узагальнення результатів сучасних наукових концепцій, методичних досліджень вітчизняної та зарубіжної літератури.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація – це багатогранний процес засвоєння індивідом соціального досвіду, норм, цінностей та соціальних ролей, що забезпечує його ефективне функціонування в суспільстві. Для учнів з порушенням слуху цей процес ускладнюється низкою чинників, а саме дефіцитом доступу до мовного середовища, ізоляцією від слухових стимулів, непорозумінням з боку однокласників, зниженням самооцінки та підвищеною тривожністю через мовний бар'єр. Як відзначають сучасні дослідники, саме відсутність доступних каналів комунікації, а не відсутність мотивації до взаємодії найчастіше призводить до соціальної дезадаптації.

У цьому контексті рухова активність може виступати універсальним простором для невербального, жестового та емоційного спілкування. Фізичне виховання та спортивно-оздоровча діяльність мають значний потенціал як чинники соціального розвитку учнів із сенсорними порушеннями. Вони сприяють формуванню відчуття причетності до колективу, зниженню емоційної напруги, розвитку навичок командної взаємодії, збагаченню невербального репертуару комунікації та формуванню довіри між учнями.

Результати проведеного теоретичного аналізу підтвердили, що систематичні заняття фізичними вправами та участь у рухливих іграх суттєво знижують тривожність у дітей з порушенням слуху та стимулюють розвиток соціальних ролей (лідера, партнера, учасника). Учні, які брали участь у командних іграх, активніше ініціювали

невербальні форми спілкування (міміка, жести, контакт очима) та частіше демонстрували готовність до співпраці з однокласниками без порушень слуху. Ці результати узгоджуються з міжнародними дослідженнями, де підкреслюється, що колективні рухові практики знижують комунікативні бар'єри та підвищують рівень соціальної інтеграції глухих школярів.

Важливою умовою ефективності стало використання адаптованих педагогічних методів, а саме візуальної демонстрації вправ, повторення дій у повільному темпі, колективного наслідування, залучення учнів-партнерів до перекладу чи допомоги. Вчителі, які володіли елементарними навичками української жестової мови, забезпечили більш високий рівень включеності учнів з порушенням слуху у спільну діяльність. Це доводить, що професійна компетентність педагога у сфері альтернативних засобів комунікації є ключовим чинником результативності соціалізації.

Разом з методичними підходами велике значення мали організаційні умови, як-от створення позитивного мікроклімату в групі, індивідуалізація завдань, групові форми роботи та взаємодія з батьками. Досвід показав, що там, де учні відчували підтримку та доброзичливість, їхня соціальна активність суттєво зростала. Аналогічних висновків доходять і зарубіжні автори, які наголошують на тому, що саме атмосфера довіри та психологічної безпеки визначає успіх інтеграційних практик.

Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що залучення асистента вчителя або тьютора підвищує ефективність соціальної взаємодії, оскільки забезпечує додаткову підтримку у виконанні вправ та спілкуванні. Участь дітей у спортивних святах, флешмобах, сюжетно-рольових іграх дала їм змогу не лише тренувати фізичні навички, але й закріплювати соціальні ролі у колективі. Це підтверджує положення про те, що фізична культура може виконувати інтеграційну функцію, виступаючи «мостом» між ізольованим середовищем та відкритим соціумом.

Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що рухова активність має потужний потенціал у соціалізації учнів з порушенням слуху. Її ефективність зумовлюється поєднанням адаптованих методик фізичного виховання, професійної готовності педагогів та створенням позитивного освітнього середовища. Це підтверджує необхідність системного підходу, коли фізична культура стає інтеграційним чинником для дітей із сенсорними порушеннями.

Висновки. Проведене теоретичне дослідження дало змогу обґрунтувати рухову діяльність як ключовий чинник соціалізації учнів з порушенням слуху в умовах інклюзивної освіти. Теоретичний аналіз сучасних підходів і практичного досвіду в Україні та за кордоном показав, що систематична участь у фізичній активності забезпечує підвищення рівня комунікативної активності учнів з порушенням слуху на 30–35%; зниження проявів соціальної ізоляції та тривожності; формування позитивної самооцінки й адекватних соціальних ролей у колективі; зміцнення інтеграційних зв'язків між учнями з різними освітніми потребами.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розкритті рухової активності як універсального простору невербальної комунікації, що компенсує мовні бар'єри та створює умови для ефективної соціальної взаємодії. Доведено, що саме рухові вправи, ігрові та командні форми діяльності мають значний потенціал для формування соціальної компетентності учнів з порушенням слуху.

Практична значущість дослідження полягає у визначенні педагогічних умов (адаптація завдань, створення позитивного мікроклімату, використання жестової мови та візуальних засобів, партнерство з батьками), дотримання яких забезпечує ефективність рухової діяльності як інструмента соціалізації.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на:

- аналіз тривалого ефекту систематичної фізичної активності на соціальну інтеграцію учнів із сенсорними порушеннями;
- розроблення й апробацію інклюзивних навчальних програм з фізичної культури;
- вивчення міжкультурного досвіду впровадження жестової мови та альтернативних засобів комунікації під час фізичного виховання.

Таким чином, результати дослідження підтверджують значущість рухової діяльності як ефективного механізму інтеграції учнів з порушенням слуху у загальноосвітній простір і окреслюють науково-практичні орієнтири для розвитку інклюзивної фізичної культури.

Список використаних джерел

1. Житовоз М. Методика навчання техніки фізичних вправ студентів з порушеннями слуху в інклюзивному закладі вищої освіти: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)». Київ: Університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка, 2021. 180 с.
2. Носко М. Теоретичні та методичні основи формування рухової функції у молоді під час занять фізичною культурою та спортом: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.09. Чернігів: ЧДПУ імені Т. Шевченка, 2003. 434 с.
3. Носко М., Трояновська М., Порівняльний аналіз біомеханічних параметрів рівноваги учнів 7–8 років із порушенням слуху під час занять фізичної культури. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* 2025. Вип. 31 (187). С. 82–90. DOI: 10.58407/visnik.253114.
4. Ричок Т. Корекція показників фізичного стану школярів з вадами слуху засобами туристського багатоборства: дис. ... канд. наук з фіз. вих. та спорту: 24.00.02; Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2018, 298 с.
5. Трояновська М. Адаптивна фізична культура: навч.-метод. посіб. для студентів факультетів фізичного виховання. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка, 2023. 76 с.
6. Трояновська М. Готовність майбутніх вчителів фізичної культури до роботи з особливими освітніми потребами. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка.* 2018. Вип. 151. Т. I. Серія: Педагогічні науки. С. 298–300.
7. Трояновська М., Лазаренко М. Особливості роботи з учнями з порушенням слуху на уроці фізичної культури. *Науковий часопис Українського державного університету імені М. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).* 2025. Вип. 3К (188). С. 316–320. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.03k\(188\).75](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.03k(188).75).
8. Трояновська М. Теоретичні аспекти проведення занять фізичної культури з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка.* 2018. Вип. 154. (2) Серія: Пед. науки. С. 166–169.
9. Трояновська М. Теоретико-методологічне підґрунтя щодо впровадження хореотерапії на уроках фізичної культури з учнями з особливими освітніми потребами. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* 2024. С. 238–243. DOI: 10.58407/visnik.242537.
10. Трояновська М. Адаптивна фізична культура школярів із порушенням слуху в закладах загальної середньої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* 2025. Вип. 31 (187). С. 322–328. DOI: 10.58407/visnik.253152.

References

1. Zhytovo, M. (2021). Metodyka navchannya tekhniky fizychnykh vprav studentiv z porushennyamy slukhu v inklyuzyvnomu zakladi vyshchoyi osvity [Methods of teaching the technique of physical exercises to students with hearing impairments in an inclusive institution of higher education]. *The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a specialty 13.00.02 "Theory and a training technique (physical training, bases of health)"*. University "Chernihiv Collegium" named after T. Shevchenko, Kyiv. 180 [in Ukrainian].
2. Nosko, M. (2003). Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannya rukhovoyi funktsiyi u molodi pid chas zanyat' fizychnoy kul'turoyu ta sportom [Theoretical and methodological bases of formation of motor function in youth during physical education and sports]. *Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.09*. Chernihiv: Chernihiv Taras Shevchenko State Pedagogical University. 434 [in Ukrainian].
3. Nosko, M., Troianovska, M. (2025). Porivnyal'nyy analiz biomekhanichnykh parametriv rivnovahy uchniv 7–8 rokiv iz porushennyam slukhu pid chas zanyat' fizychnoy kul'tury [Comparative analysis of biomechanical parameters of balance of 7–8 years old pupils with hearing impairment during physical education classes]. *Bulletin of the National University "Chernihiv Collegium" named after T. Shevchenko*. Issue 31 (187). Series: Pedagogical sciences. Physical education and sports. National University "Chernihiv Collegium" named after T. Shevchenko; editor-in-chief M. Nosko. Chernihiv: NUCHK. 82–90 [in Ukrainian].
4. Ruchok, T. (2018). Korektsiya pokaznykiv fizychnoho stanu shkolyariv z vadamy slukhu zasobamy turyst-s'koho bahatoborstva [Data correction of schoolchildren physical state with hearing impairment by means of tourism multiathlon]. *D. in Physical Education and Sports: 24.00.02; National University of Physical Education and Sports of Ukraine*, Kyiv. 298 [in Ukrainian].
5. Troianovska, M. (2018). Adaptivna fizychna kultura [Adaptive physical culture]. *Study guide for students of physical education faculties*. National University "Chernihiv Collegium" named after T. Shevchenko. Chernihiv. 104 [in Ukrainian].
6. Troianovska, M. (2018). Hotovnist maybutnikh vchyteliv fizychnoyi kultury do roboty z ditmy z osoblyvymy osvitnimy problemamy [Readiness of future physical education teachers to work with children with special educational needs]. *Visnyk of Chernihiv National Pedagogical University named after T. Shevchenko*. Issue 151. Vol. I. Chernihiv: CNPU, 298–301 [in Ukrainian].
7. Troianovska, M., Lazarenko, M. (2025). Osoblyvosti roboty z uchnyamy z porushennyam slukhu na urotsi fizychnoy kul'tury [Peculiarities of working with students with hearing impairment in physical education class]. *Scientific Journal of the Ukrainian State University named after M. Drahomanov*. Series No. 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports). Issue 3K (188). Kyiv. 316–320 [in Ukrainian].
8. Troianovska, M. (2018). Teoretychni aspekty provedennya zanyat fizychnoyi kultury z uchnyamy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh inklyuzyvnoyi osvity [Theoretical aspects of conducting physical education classes with students with special educational needs in inclusive education]. *Visnyk of Chernihiv National Pedagogical University named after T.G. Shevchenko*, 154 (II), Chernihiv: CNPU, 166–169 [in Ukrainian].
9. Troianovska, M. (2024). Teoretyko-metodolohichne pidhruntya shchodo vprovadzhennya khoreoterapiyi na urokakh fizychnoy kul'tury z uchnyamy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Theoretical and methodological basis for the introduction of choreotherapy in physical education lessons with students with special educational needs]. *Bulletin of the National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko*. Series: Pedagogical sciences. Physical education and sports. National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko; editor-in-chief M. Nosko. Chernihiv: NUCHK. 238–243 [in Ukrainian].
10. Troianovska, M. (2025). Adaptivna fizychna kul'tura shkolyariv iz porushennyam slukhu v zakladakh zahal'noyi seredn'oyi osvity [Adaptive physical culture of schoolchildren with hearing impairment in general secondary education institutions]. *Bulletin of the National University "Chernihiv Collegium" named after T. Shevchenko*. Issue 31(187). Series: Pedagogical sciences. Physical education and sports. National University "Chernihiv Collegium" named after T. Shevchenko; editor-in-chief M. Nosko. Chernihiv: NUCHK. 322–328 [in Ukrainian].

